A.15.622.

JOHANNES BARBARVS

MEMENTO

A. 15.622.

MEMENTO

JOHANNES BARBARUS

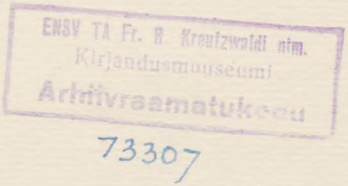
MEMENTO

KAKS MÄLESTUSPOEEMI

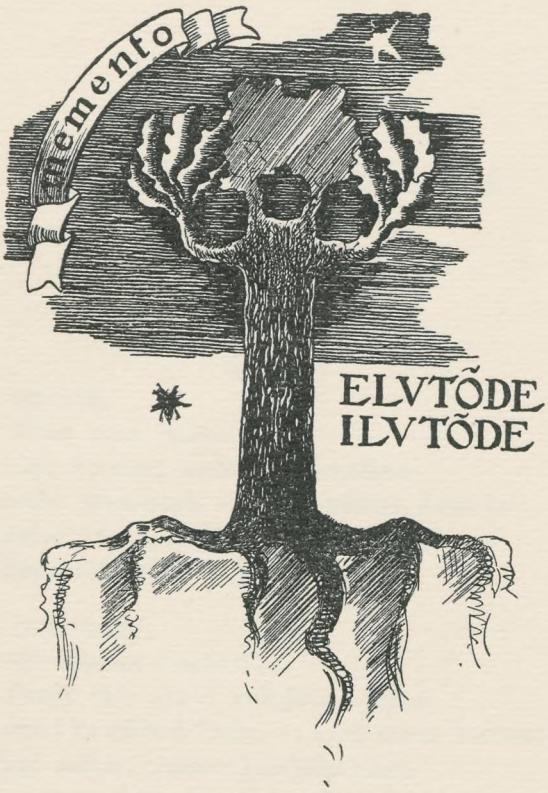
KIRJASTUSÜHING „SÕPRUS" — TALLINN, 1936

KAAS JA PALGELEHT — KARL TAEV

R. Tohver & Ko trükk, Tallinn. 1936.

memento
ELVTÕDE
ILVTÕDE

POEEM
EDUARD VILDE MÄLESTUSEKS

1.

(proloog)

Aeg seisata,
aeg näita oma palet!
Kus kroonit kotkas kahepäine
meid hirmutas, — sääl võime heisata
kolm värvi, millel truuks me jäime,
kesk mineviku võltsi, valet.

Aeg lummutav,
aeg viirastusis vohand...
Tuult täis oln'd külijate sarjad,
meid kandnud torm, — vast laeva kummutav,
kui valges vahus lainteharjad,
— voog ärev ähvardavalt kohand.

Aeg sarnane:
nüüd unustada võime,
ja eemal peletada lõusta...
Vaat! pulstund habemesse, — karvane,
— tuim ori, kas veel jõuab tõusta?!
kui langend ahelate põime.

Aeg võrratu,
aeg uskumatu muistend:
teoorjus..., sakste toorus, ülbus...
Maa rahval ibe, meri — mõrratu,
kus piits — moraal, julm võim on üll kus...
Ent ometigi päästsid muist end...

Aeg lohutas,
aeg trööstis leinas raskes,
kui orjapõlvest tuimund-tuhmund,
vast mehi lootusettus kohutas,
— näod ootsid meeleheitel juhmund,
kui loomad — pettund karjalaskes.

Aeg vabastas,
aeg heitis raske ikke,
me seisatame, — näeme imet...
Veel olla suudaksime nahas kas?
kus juhitakse sind kui pimet,
kel pole olevikku, tulevikke...

2.

Maa kaua kandis tühja hälli,
näis, nagu puuduks rahval saatus.
Kes oleme? me kuhu läheme?!
Kas tahame ka eluaset pälvi?
Miks sihi vahemaa ei vähene,
miks laseb oota oleskelu jaatus?!

Me just kui valvel maantee veeres:
mis saab me rahvast, kodust, majast?!
Las teised murravad nüüd piike!
päältvaatajaiks ses jääme keermes.
Las teised saavutavad viike!
me saatus sõltub soodsast ajast.

Näis, nagu puuduks meestel tahe
ja julgus — peletada orjust...
Maa, kuhu tõttad, kes sind tüürib?!
Suur — rahva, — haritlase vahe,
(neist viimne omal õnne üürib!),
hing kannab vabaduse korjust.

Nii mõni kiriksand ja tohter
on saksastund, — mees nakat naisest.
Näe! baltlasiks saab tõusik pere...
Nii mõni cand.-jur. riigi kohtel
karjääris unustanud vere:
ta eemal hoiab seisuspaisest.

3.

Kas tuules laksatavad lipud?!
Näe! sukelduvad päevad — hülged,
kuud kaovad lootustega, aastad:
kui vette, et ei paista tipud...
Torm randa uhub riismeid, saasta,
murt mastid laeva — muljut küljed.

Mõõk ripub õhus, — tera haljas,
tääk püsti, püssid seisvad hakis...
Maas rontsuks pekstud, murdund vitsad,
ja kõrval hakit liha paljas...
Nii meie väljavaated kitsad,
maa ägab kaitsevärvis — khakis.

Selg — pekstud hirmust tõmbund küüru,
— kes valust iniseb kui lojus,
— kel soolveest kipitavad vorbid.
Ent vaim see elusalt ei müüru,
lööb vastu astlat, mis meid torgib,
ning sangar ärkab piinat rojus.

Karl Robert Jakobsoni kuju
on esmane — täis uljust, vahvust:
vaim räägib sisemisest rammust,
et tõuseb iseteadvus, tuju...
Nii nagu tema mulgi vammust,
maa kannab teda, tema rahvust.

Siis esmakordselt veri tuikas,
sest praegu soontes kuulda müha,
sest kiirem südame veel tukse.
Lõit — sõjasarv meid üles huikas,
me astusime üle ukse
ja argipäevast saime püha...

4.

Noor Vilde ärkamise aega
koest tundis kangast, haprast lõimest:
et olla eestlane, — sest vähe!
On vaja kaalu elu vaega
ja heita orjapõlve mähe...
Ta ise vaimustub sest võimest.

Ees silme ajalugu iidne,
vaim vaatab nagu aknast tuhmund,
ja küsib: kas võib keegi kosta,
mil avaneb uks suitsupiidne?
et... verehinnal priiust osta.
Näod sädelema löövad juhmund.

Kui kaua kanda oma sarka?!
päält vaata enda matust tummalt?
Nii sureb orjastatud sugu...
Teed näita?! vaja juhti tarka,
kes suudaks luua ajalugu,
— häält, kuralt tüürida, embkummalt?!

Noalaevast tuvikese — aate
sa saadad, kuigi maa veel lige.
Käel kahel hoiad ise tõde,
kui Kupja Kaarel adjustaate...
Nüüd revolutsioon — su õde,
sest mõnigi sul kade — tige.

Siin juba kindlalt valid suuna,
töörahva kursi, — mille sihiks
on sotsialism ja selle teesid.
Ei ori enam tuku puuna,
et palistada käskja teesid,
taip vastne ajaloo saab vihiks.

Ei enam karga mütsilodu
pääst alandlikult mehe pihku.
Ei nooruk parunile kniksu
tee enam. — Eesti — meie kodu,
me ise võime kanda lipsu,
ja oma vilja panna vihku.

Nii iseteadvus tasa-pisi
meis kasvab, juba käime julgelt,
me teame kuhu vaja sammu,
kuis „esimesi triibulisi"
võib kanda mees, kes tunneb rammu,
kes kohendab ka ennast sulgilt.

Nii näeme juba: trotsiv Vilde
ei kata varjukülgi — võikust,
et muutub tihedamaks suga...
Näe! elu verisemaid kilde
meil pakub lahkamise nuga,
me imestame seda lõikust.

5.

Kas luua ainult ajaviiteks?!
    või lasta lahti aju — ämblik,
et mõtete võiks laota võrku,
    et uue ilmakorra kiiteks
koos üles hõigata ka nõrku?
    aeg muidu suretav kui — lämblik.

Ehk oma selja taga „sõber“
    küll sosistab: „tee, veli, ridu!“
Leib haganane maksab raha,
    ent ilma selleta — vaim nõder:
nälg surub näole kollast vaha
    ja tõotab loomingule kidu.

Vaim siiski kaljutahvleid tahub,
    ei süda töötav veel ei murdu.
Tuul, vihm ei kunstikirja uhu,
    näe! palju tähti hinge mahub...
Ju tead: pead viima rahva kuhu,
    kes surut vägivalla kurdu.

Tood talupoja mässulise
    eeskujuks minevikust — mustriks:
meil näitab Anija ja Mahtra,
    et rahvalgi on oma „ise“,
teab: võimult nõudma peab, mis tahtma,
    tal selgroog — sirge, uhkus-muskliks.

6.

Näe! nagu teisigi, nii Vildet
maapagu kutsub... Aastast Viiest
jäänd kõigil mälestused julmad...
Näe! „Kaagi“ võllanalja-pilget
ei suutnud tõrju verepulmad:
uus Eesti väljub muistsest hiiest.

Ehk siis küll „uinusivad hulgad“,*
sa võitlejana tõstsid piiki,
ja mässajana orjaikkeid,
näe! raputasid. Trellipulgad
veel polnud tundnud käsi sitkeid,
teed avades meil aateriiki.

Ei suutnud „kapitalikantsid“
sind kohutada — rahakaitsjad,
ei kuulsad mustamantli-mehed,
neist julgesti sa mööda vantsid,
käes relvaks trükitähil lehed,
et vappuvad kõik elumaitsjad.

* NB. järgneb mõningaid „Kaagi“ väljendusi...

Ning kodanluse „kiidukõrid“,
kes tõena levitavad võltsi,
suud ammuli, näe! vakatavad,
just nagu kuulda trummipõrin...
Näe! punalipud pakatavad,
aeg astund vabaduse kõrtsi.

Mass juubeldab, kõik purju joodet...
Las märatseb kord rahvas, hõiskab,
las kihab veri, mässab aju,
kui saabund, mida kaua oodet,
kui üle maa käib lõõtsuv raju,
tend hinnata vaid ori mõistab.

Ei enam vana saksa jumal
meid köida. Usuks — ilmavaade,
— uus õpetus: ulm vabariigist...
Pääs revolutsiooni humal,
käed haaravad nüüd vaenupiigist,
erk tulekuma — kõige saade.

Mustsada... karistusesalgad:
maad laastab õõv. Näe! meeleheitest
relv ise tõuseb — tabab märki...
Kuis „teened“, nõnda saad ka palga:
võim jälle võib su pääle kärki
ja hageda metsmehi peitest.

Ei hirmuta sind piinad, sõitlus,
mu rahvas! olemisest tuimast
nüüd väljud, vaimselt saades vabaks.
Keeb esmakordselt klassivõitlus,
veel vägivald ees hoidjaks tabaks,
pea toibud, oota! orjauimast...

7.

Seks aastaid vaja oli tosin:
reaktsiooni rängast survest,
maailmasõja puhkend tulest
käib läbi pidev mässusosin.
Laps, kantud vabaduse kurest,
kord sünnib, — oksad tulvil urbest.

End seadnud rahvad vastamisi,
et relvadega „nõuda õigust".
Euroopa tühjaks jooksmas verest...
Ent pärast olnud laastamisi
end siiski tundvad ühest perest,
on ise hirmul surmasõidust.

Näind, rändur, palju maid, sa, rahvaid,
sind võlund ilmavaate-vastla:
sotsialismi tõusvat udust
näed, — selle taga ootab trahv vaid,
kui vabrikute suitsust-kudust,
lööb inimene vastu astla.

Ja ikka kõikjal sama häda,
Ameerikas, küll Saksas, Taanis,
mass ägab, ringutades käsi,
näeb Hamlet: ilmas miski mäda,
ei lootustes ta siiski väsi:
kolm hobust ees — kes sõidab saanis?!

Võinädala sõit algand Venes:
kell aisal, täku kaelal kurin,
— revolutsiooni sõiduk uljas,
— mustmiljon hobujõudu keres,
mäest alla tuiskab, päike puljas
täis maarjapuna, kiirtes surin.

Murt pakane, suur saabund sula,
jõed vabaduse vetest tulvil,
võim jäine — sellel järsk jääminek,
kõik meeled pidutsevad ula...
Ju metsa taga kevadvinet
on märgata, — uut ärkust nurmil.

Näe! kandvad oksad uusi lehti,
uus lootus roheline tärkab:
nüüd revolutsioon on lõplik,
aeg punalipuga end ehti...
Mass kõigeks valmis — vastuvõtlik,
ta vaenlases ka sõpra märkab...

8.

Siis järsku võpatavad rahvad,
kes varjusurmas seni tukkund.
Näe! kodanik, nüüd iga isik,
nii aplalt kõike hinge kahmab:
on verre tungind mässupisik,
rõõm kõikjal: „keisririik on hukkund!“

Näe! värvid: sinine, must, valge
tood tänavale — moondund lipuks.
Kõik tervitavad koidupuna,
ja algand vabaduse talge.
Kõik, kes me ootnud vaimuluna,
nüüd nagu ise lehviks-ripuks.

Nüüd sinagi paost tulla julged,
kuis priiuspulmast jääda maldad,
kuis nüüd veel viivitada kärsid,
kui unistuste teostus kulgeb,
ning tõigaks osutuvad värsid?..
Kõik, mis sul puudus, — seda valdad.

Sind kasvatand maa demokraatlik,
sul teada selle kestvad hüved,
mis kodanikul kasvand verre.
Su mõistus ikka ettevaatlik
jääb taltsalt vähemlaste perre,
kui uusi kasve tootvad tüved.

Mass nagu prohvetit sind kohtleb,
kes teadlik olnud pöördest-käändest.
Näib kõigil uskumatu — veidrik,
et vabadust veel miski ohtleb.
Ent siingi sinu vaim on leidlik:
ta aimab, mis meid ootab Läänest.

Me teame kõik, mis tõid meil kiivrid,
ehk õigem: mis meilt võtsid-viisid.
Veel korraks tunda saime orjust,
veel suleti kord lõõrid, siibrid,
meid näha lasti vaimu korjust,
ja... leivaks küpsetatud kliisid.

Ent siingi Anijast ja Mahtrast
vaim säilind lohutuseks virgus,
meid aitas läbi päevi rodust.
Et peletada võimu kahtlast
me rüvetatud — riisut kodust,
taas kättemaksuks selgroog sirgus.

9.

Mass vallat vabaduse hüüust,
mis ajast muistsest veres ürgind,
nüüd haarab juhuslikust hümnist,
hääd lootes kodanluse püüust...
Ent siingi jälle maksab kümnist:
peab loovutama, kuhu pürgind.

Käind läbi sõjast mitmel rindel
töörahvas saabub koju pettund,
näeb: tagala kõik hüved ahmind,
kel kerkind maja — soomus kindel...
Ent sõdur jalad rakku lahmind,
taas seisab ahelaisse kettund.

Näeb meie kaevikute hulgus:
nii vabadus näib vähe ustav,
kui olemas taas vaesed, rikkad,
kui tekkind koorekiht ja vulgus
nii ruttu — vaheseinad pikad...
Sest veri soontes läigib-ruskab.

On vabaduse oksi murdnud
võim armutult, — puud õitsvat laasind,
et järele on jäänud rontsud.
Kes naervat suud, on hambaid tundnud,
näeb — hirvituseks säilind kontsud...
Nii ikka tagurlus meid haasind.

Miks mõisnikele makstaks tasu,
maid, metsi kingitakse varuks?
Nad meie eest on sõdind vistist?!
Ent sõdureist see leiab asu,
kel ehit vabaduseristist
rind, — sel vaid jatkub pinda taluks.

Vaim kaaluv seda nähes tuskleb,
on kõigil meeleolu vindund,
kui hellitakse põlist vaenlast.
Sulg ülekohtu vastu puskleb,
neid kutsub parunite kaenlast,
kes orjalikult armund — indund.

Teeb kõik see südame sul haigeks:
suur mure rahvast, kes kui mähkmeis
ei pääse hällist, — taha astu
kord vabalt, uhkelt. Jääb me paiseks:
suur nõrkus orjastaji vastu:
me — Prillupid veel paljuis lähteis.

Mäeküla piimamees meis säilind,
veel ikka leidub anduv Mari,
käest aarde pühaima kes annab...
Veel kord meid orjalikkus häirind,
— see häbimärki küljes kannab:
ei haihtu mineviku vari...

10.

On möödund aegu argipäevas,
taas tõusvad manalast — su teoseist:
Ants Tertsius..., kõik muistsed varjud.
Su ennustuses selgeltnäevas
taaselustuvad märtrid paljud,
— tõest' vabanevad muistseist seoseist.

Veel vagatsejad mustas rõivas
küll käivad ringi, — Valget laeva,
kes ootnud Lasnamäel, kui imet.
Neist astub üle elu võimas,
taas näeme trikoloori sinet
maa musta kohal, — pilves taeva.

Nüüd Maltsvet pole enam prohvet,
meid köidab ühiskonna võitlus:
kord Piibeleht on all, siis Vestmann...
Käib maadlus pinev, seintelt krohv et
vast langeb... Võidu saab, kel kestvam
on vastupanu, suurem sõitlus.

Kord paisub vabaduse puhang,
ju tõuseb hävitavaks tormiks,
uut jõudu tunneb puri tuules,
— mil sihiks: vana ärauhang...
Nii vahel elame kui luules,
kus värsimõõt on tõkkeks — normiks.

Vaat! kõigi toimingute varjus
reaktsioon kui tigu roomab:
taas jalad raudus, kätel ahel,
ning silmad nutetud — kui marjus
neil, kellel trellid elu vahel,
kel päikest ainult aknast hoovab.

11.

Meil saatus ikka raskelt lasund
on kirjameeste vaimul, kehal,
et hiili elust läbi argsi:
kõik teised kuhugi kui asund,
— sa vaata ümber, tõtta vargsi!...
nii looma pead, kui käiaks ehal.

Kas sünnib „tabamata ime"?
kas õitseb kord ka mõtterukis,
või ainult küli, ära lõika?!
Nii kaua, kui kord oled pime,
siis kirjastajat ära hõika:
ta surnuvankril istub pukis...

Ent tõest'! kas lähenemas juubel?!
kõik ülistavad loojat vaimu,
su kuju suureks kerkib üles...
On lubadusi kõigi suudel:
sind valmis kandma kätel, süles,
ka need, kel teostest pole aimu.

Nii leitaks viimaks:... eluaset
on tarvis sel, kes ammu loonud
me vabariiki, — juba „Mahtrast"
on tõstnud iseteadvustaset...
Ent, vaatke! lõpeb kõik see ahtrast':
ei lubadus maad sulle toonud.

Kus jäi su mõisasüda, villa?
siin korrast ära miski, — rikkes:
on kergem lubada, kui anda...
Kui võim on kätes vastaskilla,
siis tuleb koormat edas' kanda...
Ka riigihärg käib raskes ikkes...

Hää veel, et „Rohelisel aasal",
sul, keda saatus ikka hagend,
päävari leidus — korter kingiks.
Kas jääb see ka su abikaasal?!
(kui keegi tagatise tingiks!)
kes rännand koos, — koos siia pagend...

12.

Hulk aastaid askeldusis kulges...
Kes kasvand vabaduse puhtes,
kel süüme ikka olnud puhas,
tõtt ütelda see kõigil julges,
siis, hädaoht kui lausa uhas...
Halb diplomaat sa enda suhtes!

Kes a'ab end sirgeks, tõuseb püsti?
ja nagu hiiglane, näe! sammub,
— kui sümbol vabaduselõkke,
sel ajal vastust kui meilt küsti,
vaim pidi moodustama tõkke,
võim abitult kui paigal tammub.

Kõik mehed pööravad kui selga,
sel, — mille vaevalt võitnud rahvas,
sa astud uljalt teiste saatel,
ei ähvardusi, sõimu pelga:
taas nõuad eluõigust aatel,
kui mõned nagu vähjad kahvas.

Tead: lüüakse siis surmakella
meil tornidest, — papp klähvib kantslis,
käib parun haakrist juba kaelas,
pea soetab vastastele võlla...
Tuld sähvatas su silmi taelas,
kui rahvas hullustuses tantsis.

Pead tundma alandust ja häbi,
et oled eestlane — tõust samast,
kes jälle tahab olla alam...
Ei kännust kaugel kuku käbi,
on vajalik suur mõttevalam,
et päästa tühja aju jamast.

Ei salli süda häirekupja,
ent kui on vabadus taas ohus,
pead võitlema ja tõstma tääki,
kui soontes juba kuhjub lupja,
kui raske mõtelda ja rääki,
su sõna kõigil — ülemkohus.

Sind kuulatakse Mahtras, kõikjal:
:„diktaatorit, — ei survet ühtki...,
kord rahvariiklik jäägu kehtiv...“
nii kindlal toonil mällulõikjal,
su sõna mõjub — tõde ehtiv,
et aral sirgemaks lääb rühtki.

Ent sinul omal raskest koormast
ei paindu piht, — jõud järsku raugeb,
et taanduma peab vaimusangar,
ja loobuma nii mõnest toor-maast...
Lõim otsas koetaval kangal...
su mõtted — tulevikus, kaugel.

Veel korraks silme ette manad
sa oma rahva, — endaspettund,
kel võõrad tõigad, — kui hüpnoosis
kõik ümber „juhi“ — pääta kanad, —
too seisab „lunastaja“ poosis,
näeb massi ahelaisse kettund...

13.

On ammu rippund rõskus vastik,
märg udu õhus painav lasund.
On tõestand kulgev kurnav sügis:
võib rahvas roomata kui nastik...
Alt—üles lohe haaklev trügis,
meil puhus viimse päeva pasunt.

See kõik su südant raskelt riivab,
hoogvalu haarab, moondub krambiks,
mees laskuma peab tugitooli.
Ent uuest' vaim säält üles hiivab:
ei võitleja saa endast hooli,
kes loodud valgustajaks-lambiks.

Näe! juba lumevaibad murul,
taas saabund jõulud — talverahu
kesk meeletuse sõget talgust.
Taas oot'vad kuused ostjat turul,
veel kord sa süütad küünlad, — valgust,
et leviks, — soojust keset kahu.

Ei keegi näe, et algand heitlus,
mees mustas mantlis hinge luurab,
lõhn kuuskede lööb värskelt ninna...
Kas oli viimane see seiklus,
kui lapsemeeli minnes linna,
su süda seisatab, — vist kuulab?

Kes astub sala, — käib su kannul?!
Kas selja taga „sõber" tuttav
taas sosistab: „tee ridu, veli!"?
või keegi teine mõõdet sammul
sind jälgib, — tunned: jalgu — neli,
neis miski põgu, — tahe ruttav?

Surm hiilib, — sissemurdja — varas,
sind aimus äratab kui unest,
jäik haarad südamest, — see valus...
Kõik magavad, nüüd aeg vist paras?...
Ei ole jõudu tõusta jalus,
ning nägu kahvatum on lumest.

Ei! see on arst — nii vara saabund,
kõik rahuneb, jääb järsku vaikseks:
kõik nagu kinni peavad hinge.
Ent õhtuks teisel kaldal maabund
ju oled, — lõppend viimne pinge,
vaim juba loodud kahepaikseks...

Ja korraga näib maailm tühi:
kõik teed kui järsku jooksnud umme,
linn mattub pimeduse rüüdu.
Veel kuskil sisustakse pühi,
kui järsku kuuldub leinahüüdu,
sest kahvatus lööb soojund jumme.

Lein vahib silmist, igast nurgast,
kõik katused, laed äkselt raskund,
puud raagund seisvad raskes mõttes:
kas keegi lahkund nende hulgast?!
Näeb mõni hiljur koju tõttes:
maa pääle pilved, taevas laskund.

14.

Mis lasub majadel ja linnal?
ei eilset enam tunne ära:
pää kohal kõrgel kurbus ripub,
all — elu vait, käed risti rinnal,
poolmastis nukrutsevad lipud,
ning vaikseks leinaks vaibund kära.

Näe! Toompea langetand kolm värvi,
käib sõnum läbi igast talust:
nutt traatides ja tuulevinged
meis puudutavad tundenärvi...
Su ümber kuhtund loojad hinged
kist alasti neid haarand valust.

Külm... Tänavad kõik uppund tuisku,
järsk pakane — jäik kõiki atab,
tuul ulub korstnates ja lõõres.
Kui vikat kõlksuks vastu luisku,
— silt seinal keerutiste sõõres...
Pea lume kasukas kõik katab.

Käed sõbralikud moondund sangaks,
— nii lihtses sargas põrmu üllast
nüüd kätel kantakse kui väärist.
Mass liitub pikaks maantee kangaks,
mis rullub, koostet astvaist säärist,
haud ootab saatjaskonda küllast.

Alt-kulmu põrnitsevad tornid:
ei täna nendes kella lööda,
kõik vait, kui surnu oleks majas,
— tõest'! Pastorite näodki mornid,
orkester ilmlikult kui kajas,
ning... kirikutest mindi mööda.

Ei ülistusi liigseid, — pärgi,
nii puhkad Metsakalmu liivas,
— kesk kuulsuse ja mändimüha.
Siin näeme silmi tänumärgi,...
su mälestus on igal püha,
kes peatab maanteel möödaviivas.

EPILOOG.

Kes on see peen
— kepitet džentlmen,
kaabutet, hõlmad, näe! tuules,
tõusnud just kalmust
ja jalutab,
— ise oma kuningas Thule's,
mõttes peab valvust,
murdund süda kui valutab...

Milleks ta väljund on hauast,
miks ei leia ta rahu?
Ümbritset kirstulauast,
vaim kas sarka ei mahu?!

Astub, — käed seljale asetab,
seisab mõttevaevas,
ja kuulatab...
Miks see õhtu nii masendab,
— tuledega taevalaevas
leegina alla ulatab?

Sammub taas, — mõtiskeleb endas,
ümber mändide müha:
kuidas aeg tühja nii lendas?
— liivakell ruttab üha...

Kuidas ei ole ta suutnud
soetada selgust?
ja skeptitseb:
palju päev saabund meid uutnud,
päike kas toonud helgust?!
Kes, — mida kusagil sepitseb?

Sündmusi möödund on vooris,
võideld nii mitmel rindel...
Ent tulevik udulooris
ikka veel ebakindel.

Mõnigi nädal
läinud on rutul,
— talvest saand suvi,
näe! sirgub
niidetud heinast ju ädal...
Astud, — iseendaga jutul,
piinab sind huvi:
rahvas kas vajub või virgub?
kas kaheteistkümnel märtsil
vabadus puhkes või närtsis?!

Kas hauanaabrilt
küsida almust,
— mõttele vastust,
kui ärkab:
mees samalt vaimukaadrilt,
— välja poeb kalmust,
mille raskust
alles nüüd ta märkab,
kui vaevu end lahti kangutab...
Käharat pääd vaid temagi vangutab.

Tasasel sammul
astuvad mõttes...
Ees maantee siugleb,
m
ä
e
s
t l
a
s
k
u
b...

Ent nende mõlemi kannul,
tohutu vari käib tõttes,
— ühes truult liugleb,
õlgadele raskub...
Jalgrada lookleb, — jäet Lükati,
kumbki ei tea, kuis edas neid lükati.

Pirita mustab
vasemal kingul,
äratab norust...
Edasi tõukab
uudishimu, — seltsimees ustav:
vaim, meeste lihased pingul,
— nii Kadriorust
mööduvad, — linn nagu lõukal:
ülal, näe! taamal — Toompea tuled,
— all pisirahva tohutud mured...

Sarrana — kõrgilt
Raekoda püstleb,
rändureid uurib,
— näol tuhmund
minevik katuse mõlgilt
vahib, tramm taamal kui süstleb,
— õhe kui puurib
autobuste juhmund
silmastik, — tulevikku maandub,
muistne kõik moodsa ees taganeb — taandub.

Kerkind on maju,
kõike on lisat...
Mis aga kõikjalt
endiselt vahib,
valusalt riivates aju,
— kui appihüüd õhe kisat:
et rahvalt — võitjalt
olukord kahib
priiuse. Pääle kõigi olemiste,
vabadus jälle — nagu Oleviste...

Juba kaht võõrast,
kannul — kaht varju,
näeme matkavat
kesk kõiki teisi.
Rohkem neil tõusust, kui mõõnast,
räägib küll Viru ja Harju...
Nõnda jatkavat
kesköiset reisi
võime neid jälgida. — Ennäe! sünkjalt
orduaeg põrnitseb Patkuli künkalt.

Mõlemi ilmes
midagi tõmbleb,
kumbki neist hardub,
endas vaid kahtleb,
— rahutus välgatab silmis:
mis meile tulevik õmbleb?
milleks kõik tardub
— saatuse tahtel?!

Kas riietume vabaduse rüüdu,
või kuuleme edasi rõhutute hüüdu?!

POEEM
MIHKEL MARTNA MÄLESTUSEKS

I.

Mihkel Martna!
peaksin kartma
võtta suhu su nime.
Kes ma iial pole surund su kätt,
— seda võitleja relva. Ainult mõttes
sind saatnud mu hüvastijätt,
kui sõbrad toona kalmistule tõttes,
järsku nägid su ülestõusu imet...

Suitsukambrisest sõimest,
orjuse koest ja lõimest
lapsest sirgub inimene „külast“,
— algab elu viirastuste mäng,
kus härraseid kummardati maani,
vilets nurk oli juhuslik säng...
Et võidi omi orjastajaid laani,
— loomad imestasid, — pääd tõstes künast...

Härg iniseb — lõas, kandes iket,
sarvis tunneb järsku tõukavat trotsi,
— veri silmis, viha laiunud sõõrmeis,
— kündes vakku langeb valge vaht.
Tajub inimene ühiskonna riket,
teab: tuleb teed välja siit otsi,
kus lojusena rakmete õõrmeis
vaevleb ammu, — pole valikut kaht.

Ja sellal, kui talleke määgis,
lehm vabadust ammus — uut saatust,
laps naabruses uneles, magas,
keda silmitses koidiku täht.
Nüüd imetlege vaimu ülejäägis
meest, võitluse esimest vaatust,
kes osavalt — eduga tagas,
et poldud veel suurimat näht.

Sotsialismi hämarusest
astud järelpõlvede ette,
silmis veel ilmavaate noorus,
tundmatute horisonde ründ;
kuni hallide lokkide käharusest
ammutame aegade sette,
kust helgib tõekspidamiste voorus,
revolutsioonides uuestisünd...

II.

Vaadake! kusagil kumab
koidiku õhetav paistetus:
midagi valmib,
miski laostub.
Sündmuste sulavan malmin
orjaöö järsku aostub...
Osutub seisukorras kaitsetus
troon ja jumal.
Tuli ja veri
hümniks on laatund,
tuli ja veri
helkind ja paatund:
ajalugu hirmu heegeldab,
taevas kõike vastu peegeldab.

See on lootuste lõimetus,
mis nüüd tõigaks saab — teostub.
Ilmavaate kahe — duell,
— sekundandiks: vabrikuviled.
Olnule surma lööb kell,
kärisevad tagurluse kiled...
Vabadus kohe kas eostub,
variseb vägivalla võimetus?!

Inime tülpind, — kui kaua
orjana kannab oma küüru,
peksab mida käskija piits?!
Selgroog sest muhkudes — valus,
— keelat vähem kaebe ja iits...
Kerkib taas vanglale uuele alus,
kuhu mees mässuline müürub,
— elusana leides oma haua.

III.

Ükstuhatüheksasada-viis:
ajaloo punane, punane hari,
revolutsiooni esimene samm,
— saatel sireenide, marseljeesi...
Erfurdi kava — programm
püstitab ühiskonna põleva teesi,
kaasa möirgab masinate kari...
Sündis M i h k e l M a r t n a tõeliselt siis.

: :

Juhtub, et rebeneb ahel,
ilmavaade oludes kurdub,
selgub järsku käidav tee,
ajalugu avab oma süle, —
kui inimest juhib idee,
kannab otsustavalt eksimustest üle:
side lõplikult käriseb, murdub
— revolutsiooni, väikekodanluse vahel.

Isegi tähistet seadus:
kodanlane eksib, kui irdub,
(arvamine Engelsi, Marx'i!)
viimaks kaasvõitlejaks moondub...
Läheneb inimene tõele vargsi,
kuni mõte ühte tulipunkti koondub,
vastu ilmavaade selgena virdub,
juhiks — omandet klassiteadvus.

Vasardavad homset päeva
nähtamatud käed, et heliseb alas,
südametes mässumeel rõkkab,
ajudes pulbitseb aade,
— koidikupunana ruskab, lõkkab...
Kõrvu kostab trummide kauge saade.
Inimkond tõdesi vormi valas
— püsivaid, asemele möödaläeva...

IV.

Kuulake! Hädaventiilid
kuulutavad punaseid aastaid:
katalde toss ja aur
ühte sulab vilede kooris.
Vedurite hüüd — mässulaul
vastu kajab vabrikute hoovis...
Seni ainult sõda oli laastand,
puhkend hoopis teised nüüd iilid.

Näärikuu ümbritsev kargus,
valmis milles midagi, kulges:
vägivalla vastu protest,
— lipukandjaiks: Dvigatel, Volta...
Tänav sai verega pest,
laip — all mineviku kolta...
Keegi vaid tõendada julges,
et eraomandus — seaduslik vargus.

Esmakord lehekuu tuuled
tervitasid rongikäigu aardeid,
juunis lehvis punane lipp,
kajasid mässulised kõned...
Nurjatu haarang — kallalekipp
kustutas elust nii mõned:
kasakad veristasid maanteid,
vihast risti hambad ja huuled.

Oktoobri — sügise värin
hõljub õhus, puiel ja oksil,
— teater järsku tulekahju kuman,
taevas lööb õitsema lõkkel.
Võim kas kukutet, jumal?!
ületet viimsed ehk tõkked?
Püss üksik vastuseks toksib,
sekka vahest kogupaugu tärin.

Mida see kuma ennustas?
vabadust anda kas suutis?
provokatsiooni ehk lavastet loit?..
(nuhk töötab streikijate peres,
kuulidel valmis ju vaadet... toit!)
turuplatsi tööliste veres
hiljem vaid Kolgataks muutis:
vägivald jõukaga vennastas...

Leinaks sai reetlik manifest...
Helistakse Rahumäe kellu...
„Enam raudu me kanda ei taha"
kaob sosinasse — vargsi juttu.
Rahvas kahvatu näost kui vaha,
kuulda nuukseid, needmisi, nuttu:
„kes äratab ohvrid taas ellu?"
mis aitab sõna — hõõguv protest?!

Küll timukaid kirud ja vannud,
näe! ootavad Toompea trellid,
vaat! vanglate müürid purevad,
kui kättemaksu nurjatuile ihkad,
kui: „mõisad põlevad, saksad surevad"
kõlab nende vastu, keda vihkad...
Järsku, — näe! kasakad — sellid,
— karistussalgad juba kannul...

V.

Võitleja — lindprii,
kuhu nüüd paed?!
Põgenik-pagulane, — üle raja!
võta oma unistused — kaasa vii!
kaak muidu ootab — silmuse krae...
Rahval ehk kunagi juhti veel vaja?

: :

Püsside ragin
eemal, kuula, tss!
hoiged hukatavi, — palved...
Talust tallu kapje plagin,
vallamajja saabus kes?!
Ratsutas surm südatalvel...

Vaata, valgel lumel vaat!
verenirest laiub laik,
tuiskab hange kuulirahe,
hinge õudne, õudne saat,
suus vaid imal soola maik,
— astud nõnda üle lahe...

VI.

See on tuhatjärve — Soome,
angund külmas, kinni jääs,
— esialgu pakub pagu...
Tagaselja ruskab kagu,
kumab vastu loode — lääs,
kuhu ükskord sammud toome,
kuni avaramal kaustal
jatkub ilmavaate areng,
mis on eostund ju varem,
— šveitsi mägestiku taustal
puhkeb nagu alpilill,
mida noppind Vilhelm Tell.

Pagulase petlik lootus
väljub Kautskyst. Uuest tõest
haarab, — jõulisem, mis eht:
Rosa Luxemburg, Liebknecht
— võitlusvennaks, mõtteõeks.
Peatse revolutsiooni ootus
tiivustab taas norumeelt,
kõlab pauk kui sõjastardiks,
maailm valmib mässumarsiks,
punalipp siis limpsab keelt,
koidik horisonti lakub:
vennastuse relva pakub...

VII.

Ei need ole keisripildid,
kirikute pühad „püksid“,
mida kanti sõjaalgul.
Need on plakatid ja sildid,
— lõppunõudvad tapatalgul:
vendlus lunastab vaid üksi...

„Ärka üles rõhut rahvas!“
mässusammul kõlab vahvast.

Nikolai ja Aleksandra
enam pole kätel kanda:
loosungites rahvas rühib,
miitingud on rindel, kõikjal,
kõrgel võidulipp, — kas näed?
hoidvad seda raudsed käed,
rongikäik kõik kaasa pühib.
Ainult kindral märal võikjal
morn, et lõppenud karjäär,
klassivahe — nüüd barjäär.

Nüüd on aeg, kus igaühel
selgub südames ja ajus,
kes on vastu, kes on poolt?
Milline tee võiduks lühem?!
Tuleb kanda ärksat hoolt,
et ei äparduks kõik rajus.
Kutsub erakond, partei,
õhku tõmmat sirge joon,
autor — vasem fraktsioon,
näeme nüüd: kas „ja“ või „ei“!

Näeme millisen nüüd suunan
sõidab välja koidukuunar?
milline nüüd tõukab puri?
millisesse jõutaks randa?
Lähtekohaks kui marksism,
kas siis sobib patriotism?!

Ilmavaatel tood kas uri?!
Siin Achilleuse kanda
näen, — on igal teatud nõrkus,
oma mõtte tugev kõrkus...
(Erakond vast kisub kaasa,
olgu t a b u l a see r a s a!)

VIII.

Ulm, näe! kuri
veereb üle Eesti:
Küünlakülmas kiivrid,
sõjamehe koormat turi
kollitamas järsku...
õues pakane on, — seestki
külmaks võtab. Viivuks värsku
kuidas suleti kõik siibrid:
viimse mõtte „käsen", „keelan",
kugistades alla neelab...
Jälle vaja otsi redu,
tulvil vanglad. Saksa terror
parunite põlisarmust (!)
näitab ainult hoogsat edu.
Vähe leiba, vähe õhku,
peame tundma, kes me „Herr" on...

Okupatsiooni rõhku
tagakiusajate karmust
meenutame — härga sarvest,
kõige olnu jooksvast arvest.
Kui nüüd enam pole survet,
kadunud meilt „ristirüütlid“,
naerateleb iseseisvus,
— pääle ajaloo teht kurvet,
kel siin suuremad küll teened?!
trikoloor et vardas küütleb?
Olgu millised me veended,
ühtki ses ei valda leigus:
rahvariik peab saama teoks,
töö ja vabaduse eoks...

IX.

Vabariik vaid vajab kaitset:
seest ja väljast tuleb vormi,
et saaks hingata kord sõõmu.
Selleks Martnal õilsat maitset,
siirast ausust, kindlat tahet,
et kord pääle lõõtsund tormi
poleks rikka, vaese vahet,
et ka töömees riigirõõmu
tunneks. (Asjaolu pentsik:
võim on tagurluse tentsik!)

: :

Koguvad pea uued rüngad:
pilved Idast, Kirdest, Lõunast
tumestavad horisonti,
kus on kõikjal kaitselüngad,
— piirid võõrastele lahti...
Vaevalt hammustand me õunast,
keelat viljast saanud mahti
maitsta mahla. — Sõjatonti
näeme uuest' — vallutajaid,
riigi ümber kallutajaid.

Noh! kui Muhamed ei lähe
mäele vastu, — noh! siis mägi
ise nihkub, liigub paigast:
viisnurk läheneb meil vähe,
(lunastaja eel käib tähti!)...
ELIEL mis Soomes nägi,
kas meil sedasama nähti?!
Uute orjastaji kaigast
tööline taas tunneb turjal:
oma isandadki kurjad...

Kestab jälle edas sõitlus:
kes on murdja, kes on puret?!
Kaevikuist kes väljund, naasind,
näeb: kõik olnud klassivõitlus
— sõda vaesemehe arvel...
Juure aiva tulnud muret,
halli helki juustekarvul:
aeg on vintsutand ja laasind,
kodu ootab laostund — paljas,
toiduks — räim ja vesi haljas...

X.

Mis meil annud iseseisvus?!
kümme aastat võtad kokku,
saavutuste juures kahtled,
imestama paneb leidus:
uusi mõisnikke on soetet,
muistselt moonamees lööb lokku,
härraseid maa juurde poetet.
Hoopis rohkemat sa tahtled,
— üle habeme lääb vari:
saagi saab, kes põldu ei hari.

Kas me vabadusest viimaks
ei jää ainult vari, platsid?!
vastav mälestusesammas?
(kalmistule võidu matsid?!)
Kas me trikoloori gammas
must ei kipu ette — priimaks?!
Leigub paisund patriotism,
võidab ilmavaade vasem...
Mis sind ähvardab, sest tasem!
— erakonna o s t r a k i s m...

Mõtted uusi oksi a'avad
vanast juurest, tuntud tüvest.
Revolutsiooni võsud
uuest' roheliseks saavad,
kui marksistlik analüüs
näitab: „in hoc signo vinces!"
Imetlevad aegund kõsud,
noorusjõud kui kätes, kintses,
haarad raugana noist hüvest,
mida erakond ehk müüs?

Koalitsiooni sõbrad
valitsusi moodustavad:
kes ministriks, kes saab abiks,
„hooldamiste" suhtes nõdrad,
kodanlust vaid soodustavad,
tundes rõõmu sest, kui teisi
vastav võim vaid kinni nabiks...
opositsiooni reisi
— vanglast koju pidurdavad,
lubamatult vigurdavad...

Vaadake siis kerkib kuju
hallipäine, kindlameelne,
tõde kuulutab tribüünilt,
— see, kes perivett ei uju,
süümet tunnustab vaid oma.
Mõte revolutsioonieelne
paindlikkuse vahel koma
asetab. Seks vaim kas küünid?
tõsta esile et ausa:
võitleja — h o n o r i s c a u s a.

: :

Vaadake! kuis leinalipud
langetet on norus hauda,
vaikselt seltsimehed mõttes,
pisar kiuste silma kipub,...
südamel on kitsas, valus,
katab muld kui kirstu lauda.
Ent su ilmavaate alus
pürgib noorte edastõttes:
v a s e m t i i b
s u e l l u v i i b...

VÄHEMTUNTUD SÕNU:

gamma — heliredel.
honoris causa — au pärast.
ibe — viljakandmatu maa liivamaa.
iidne — põline, muistne.
in hoc signo vinces — selle märgi all võidad.
jäik — kange, paindumatu, kalk, südametu.
kuhtuma — jõuetuks muutuma, raugema, nõrkema.
kulgema — edasi liikuma.
küütlema — värvi ja helki vaheldama.
laanima — orjalikult silitama.
laatuma — kokku valguma, ühte sulama.
lämblik — lämmatav.
lõit — meremeeste kõnetoru, sõjasarv.
ostrakism — killukohus (maalt väljasaatmine).
pulstuma — vanuma, sasis olema.
pürgima — kuhugi püüdlema, edasi tunglema.
sarg — hoonete kompleks.
sark — puusärk.
süüme — südametunnistus.
tabula rasa — valge leht.
taustal — tagaseinal, tagapõhjal.
ulm — unenägu.
vakatama — kuulama jääma, vaikselt kuulatama.
vohama — jõudsasti kasvama.
õõv — suur hirm.
ürgima — alguse saama.

SAMALT AUTORILT VAREM ILMUNUD:

FATA MORGANA, luuletuskogu — 1918 — (trükk läbi).

INIMENE & SFINKS, luuletuskogu — 1919 — (trükk läbi).

KATASTROOFID, luuletuskogu — 1920 — (trükk läbi).

KOLMNURK, valikkogu — 1921.

VAHEKORRAD, luuletuskogu — 1922.

GEOMEETRILINE INIMENE, luuletuskogu — 1924.

MULTIPLITSEERIT INIMENE, luuletuskogu — 1927.

MAAILM ON LAHTI, luuletuskogu — 1930.

E. V.-r., kogu värsse ja poeeme — 1932.

TULIPUNKT, luuletuskogu — 1934.

HORIZONTOJ, valik värsse esperanto tõlkes (tõlkija Hilda Dresen) — 1931.

JAAN VAHTRA, monograafia tekst — 1934.

Kr. 2.—